

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

De Perfectionibvs Moribvsqve Divinis Libri XIV

Lessius, Leonardus

Antverpiae, 1620

Cap. XXIV. De Inferno & pœnis inferorum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-46817](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-46817)

Aqua putatur futura limpida instar purissimi crystalli, terra fulgida instar auri, vel perspicua instar vitri; idque valde profundè, nimirum vsque prope tartarum, vt insinuat S. Thomas in 4. dist. 48. quest. 2. artic. 4. Denique omnia per hanc inuolutionem eam pulchritudinem assequentur, quæ respondeat gloriæ sanctorum, seruata tamen proportione inter ipsa corpora: quò enim sublimiora sunt, eò maiore gloria decet ea vestiri.

CAPVT XXIV.

De Inferno & pœnis inferorum.

INFERNUM vocamus locum damnatorum, in quo pœnas pro suis peccatis in corpore & anima sunt daturi. De quo tria nobis tractanda. Primò, vbi sit. Secundò, quanta eius amplitudo & capacitas. Tertio, quæ sint ibi pœnarum genera. De primo, certum est infernum esse sub terra. Est communis sententia Doctorum & Sanctorum, & communis fidelium sensus. Idem senserunt Philosophi antiqui & Poëta, qui huius rei meminerunt. Probat ex Scripturis, Numerorum 16. *Dirupta est terra sub pedibus eorum, & aperiens os suum deuorauit illos, descenderuntque viui in infernum aperti humo.* Psalm. 105. *Aperta est terra, & deglutiuit Dathan, & operuit super congregationem Abiron.* Psalm. 54. *Veniat mors super illos, & descendant in infernum viuentes.* & ad Ephes. 4. *Quòd autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primò in inferiores partes terræ. vbi inferos vocat inferiores partes terræ, & κατωτέρω μέρη τῆς γῆς.* Sunt ergo inferi, ad quos Dominus descendit, vt in Symbolo dicitur in imis terræ regionibus. Denique Matthæi 12. *Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* In corde terræ, id est, apud inferos, ad quos Dominus descendit, vt animas sanctorum Patrum inde eriperet. Idem luculentè, tradunt Patres. Tertullianus lib. De anima, cap. 55. *Inferos Plato velut gremium terræ describit in Phaëone, quò omnes labe mundialiunè sordium consluendo, & ibidem desidendo exhalent, &c. Nobis (Christianis) inferi non nuda canositas, nec subdiuualis aliqua mundi sentina creduntur, sed in fossa terræ & in alto vastitas, & in ipsis visceribus eius abstrusa profunditas.* Explicat hic Tertullianus communem Christianorum sententiam, quam deinde probat ex dicto loco Matth. 12. *Siquidem, inquit, Chri-*

Christum in corde terra triduum mortis legimus expunctum, id est, in recessu intimo & interno, & in ipsa terra operto, & intra ipsam cauato, & in inferis adhuc, abyssis superstructo. Quod postremum addit, quia infernus damnatorum est infra Limbum patrum, ad quem Christus descendit. Hinc concludit: *Habes regionem inferum subterranam credere.* Idem in Apologetico cap. 47. *Si Zebennam comminemur, quæ est arcana ignis subterraneus ad pœnam thesaurus, & cinnamur.* Loquitur de Ethnicis, qui rident inferorum pœnas. S. Hieronymus in cap. 4. Epist. ad Ephes. *Inferiora terra infernus accipitur, ad quem Dominus noster Saluator, descendit, &c. Quod autem infernus in inferiori parte terra sit, & Psalmista testatur, dicens: Aperta est terra, & deuorauit Dathan, & operuit super congregationem Abiron, &c. Idem in cap. 2. Iona: Sicut cor in medio est animalis, ita infernus in medio terra esse perhibetur.* S. Augustinus lib. 2. Retract. cap. 24. In libro 12. Geneseos ad litteram cap. 33. *De inferis magis mihi videor docere debuisse, quod sub terris sint, quam rationem reddere cur sub terris esse credantur siue dicantur, quasi non ita sit.* Ibi determinat id de quo & in Genesi, & lib. 2. De ciuitate cap. 16. dubius fuerat. nec mirum dubium fuisse, cum certissimum putaret non esse antipodes, vt patet lib. 16. De Ciuitate c. 9. Chryso-
Hieronymus.
Augustinus.
Chrysoft.
Infernus est in medio terra. finis.
 stomus in Epist. ad Ephesios: *Descendit ad infimas partes, post quas non est aliquid aliud.* Omitto alios Patres & Doctores Scholasticos, qui indubitanter eandem sententiam tradunt. Idem ipsum nomen inferorum, & modus loquendi quo dicimur descendere ad inferos, indicant, & ratio manifesta conuincit: nusquam enim extra terram conuenienter poni potest. Aër enim & aqua non sunt idonea, in quibus carceres tenebrarum struantur, cum sint corpora fluxa, lucida, amica naturæ humanæ. Deinde, sicut domicilium Beatorum erit in supremo & nobilissimo loco, ita carcer damnatorum debet esse in infimo & ignobilissimo, vt longissimè absint à cælo. Vnde vltèrius sequi videtur, esse in centro mundi. Infimum enim terræ, est centrum mundi. Illi enim ponatur in centro, non aberit vndique longissimè à cælo; quod tamen ipsa ratio potulare videtur. Quod non ita intelligas, quasi infernus sit in puncto isto, quod dicitur centrû: sed quod sit in medio terræ, ita vt centrum terræ & mundi sit centrum inferni. Idem apertè colligitur ex Patribus: nam Chrysostomus ait, *Christum descendisse ad infimas partes terra, post quas non est aliquid aliud.* Descendit ergo ad specum illum qui est in medio; nam post seu infra medium terræ nihil est aliud. Nec obstat quod

quod Christus non descenderit ad infernum damnatorum, sed ad Limbum patrum, qui *inferioribus abyssis*, id est inferno damnatorum, est *superstructus*, ut Tertullianus inquit, & communiter tradunt Scholastici Doctores: quia istae cavitates cum vicinæ sint, instar vnius reputantur, & communi nomine *inferi* vocantur, qui dicuntur esse in medio, ratione maioris & celebrioris partis. Idem colligitur ex testimonio Hieronymi in caput 2. Ionæ, qui dicit *infernum esse in medio terræ, sicut cor est in medio animalis*. atqui cor verè est in medio animalis, quantum fieri potest. Huic sententiæ etiam fauet modus loquendi Scripturæ, cum ait Christum fore *in corde terræ*, sicut Ionas in ventre ceti. atqui Ionas erat in infima cavitare ceti, ergo, &c. Item, cum descensum Christi opponit adscensui per extremos terminos: nam Christus ita ascendit super omnia, ut congruè ulterius non posset: ergo ita descendit infra omnia, ut ulterius non posset. Denique nulla est ratio in contrarium quæ virgeat. Iuxta hanc sententiam cogitandum est, terram in sui medio habere vastissimam cavitatem, cuius centrum sit centrum terræ & mundi, & hanc cavitatem esse carcerem infernalem.

Quanta inferorum capacitas.

Habemus ubi sit infernus; nunc dicendum de eius capacitate. 150

Certum est hanc debere esse tantam, ut possit capere innumerabilem multitudinem damnatorum, quæ facta supputatione hominum qui simul viuunt in mundo, & habita consideratione sexaginta sæculorum, quibus mundus putatur duraturus, facile ascendit ad vices vel tricies mille milliones: quæ sanè multitudo exiguo loco concludi nequit, præsertim cum ibi quoque sit magna copia ignis sulphurei, ut infra ostendemus. Ribera in caput 14. Apoc. putat amplitudinem inferorum insinuari istis verbis: *Et misit Angelus falconem suam acutam in terram, & vindemiat vineam terræ, & misit in lacum iræ Dei magnum: & calcatus est lacus extra civitatem, & exiit sanguis de lacu usque ad franos equorum per stadia mille sexcenta. Lacus iræ Dei magnus, est infernus, vel stagnum infernale ignis & sulphuris, cuius fit mentio Apoc. c. 19. v. 21. & c. 20. v. 9. & 14. Vna sunt peccatores, qui ibi tanquam vna in torculari prementur & torqueduntur. vnde Apocalypscos 19. v. 17. infernus vocatur *torcular vini iræ Dei omnipotentis*. Quare nullo modo probanda explicatio illius, qui per *vnas* intelligit sanctos Martyres, & per *lacum iræ Dei magnum*, tormenta quæ tyranni eis inferebant. *Sanguis* designat tormenta impiorum apud inferos. *Diffusio sanguinis* per stadia mille sexcenta non videtur aliud posse significare, quam spacium*

Sententia Ribera de magnitudine inferni.

tium loci, per quod tormenta & homines torquendi se extendent. Conficiunt autem ista stadia milliaria Italica (quæ mille passus seu quinque millia pedum continent) ducenta: leucas Hispanicæ seu Belgicæ quinquaginta, assignatis quaternis milliariibus in singulas leucas. Vnde structura inferorum iuxta Riberam ita concipienda erit, vt cogitemus infra terram esse vastissimam cavitatem, cuius planities seu solum ita extendatur, vt latitudinis eius diameter sit centum leucarum, ambitus trecentarum, in cuius medio sit stagnum amplum ac profundissimum igne & sulphure plenum, in quod maximi quique peccatores, vt hæresiarchæ, hæresum propagatores, tyranni, & alij similes sint demergendi: reliqui vtrò qui paucioribus peccatis inquinati, sint futura extra hoc stagnum circumquaque per totam illam planitiem horridam dispositi. Hoc modo concipit Ribera. Sed habet hic modus nonnulla incommoda. Primò, Quia si tanta sit vastitas inferorum, vt planities eius habeat quadringenta milliaria Italica in diametro, seu vt à puncto eius medio quaquaversum in omnem partem sint ducenta milliaria Italica, siue quinquaginta leucæ magnæ, non erit multò minor Italia. At frustra tribuitur ei tanta vastitas, cum minimè sit necessaria, nam vigesima pars huius spatij sufficit, etiamsi duplo plures essent damnati. nam valde credibile est, eos non ita disponèdos per illa loca, vt possint pedibus insistere, & huc illucque discurrere; sed colligendos in cumulum instar carbonum vel lignorum ardentium, vt Scriptura indicat: quo posito, non erit opus tanto spatio. Secundò, Quia angustia carceris & compressio mutua reorum non parum facit ad pœnarum acerbicatem, sicut econtrà latitudo ad mitigationem: atque omnia ibi erunt acerbissima. Tertio, Quia si tantam habeat planitiem (quantumuis ea sit aspera, & plurimis fossis ac hiatibus interrupta) non erit in medio nec in corde terræ, sed valde procul à medio distabit, nec longissimè ab erit vndeque à cælo, cum tamen contrarium magis videatur. Scripturæ & rationi consonum, vt supra ostensum. Denique, cum terræ elementum natura sua sit solidum & infimum, credibile est, Deum in ea non maiores fecisse vacuitates & cavitates æternas, quam sit necesse ad finem ipsi propositum. Adde, stagnum ignis & sulphuris complecti totum infernum: nam Apoc. 8. v. 15. dicitur de omnibus reprobis: *Qui non est inuentus in libro vitæ & scriptus, missus est in stagnum ignis.* Idem vers. 14. dicitur de diabolo.

Ob has & alias rationes probabilius videtur, infernum non habere

Scriptura
inferorum.
iuxta Riberam.

Non est
tanta vastitas.

bere solum seu planitiem, in quo damnati possint ambulare vel consistere; sed esse cavitatem in medio terræ (sicut supra diximus) in cuius cavitatis medio sit stagnum sulphuris ardentis, cuius sapè mentionem facit Scriptura, ita ut centrum stagni, centrum inferni, & centrum terræ sit vnum idemque; sulphureo illo stagno circa centrum se in orbem colligente.

Quod ad magnitudinem illius cavitatis attinet, etiam si diame- 151
ter eius esset solum vnus leucæ seu quatuor milliarij Italicorum, hoc est pedum viginti millium, satis capax esset, non solum ad omnia damnatorum corpora excipienda, sed etiam ad multitudinem decuplè maiorem: nam etiam si singulis corporibus damnatorum demus sex pedes quadratos (qui abundè sufficiunt) tamen vna leuca (id est mensura viginti milliurū pedū) cubicata seu cubicè multiplicata, capere poterit plusquam octingenta millia millionum corporum: cum tamen certum vidèatur, facta subductione, non futuros centies mille millones. Itaque tanta cavitatis abundè sufficeret corporibus damnatorum, & adhuc superesset magna vacuitas. Verum quia ibi quoque ingens stagnum ignis & sulphuris, & dæmones omnes ignitis corporibus includentur, fortasse erit capacior. Sit ergo diameter duarum leucarum, seu octo milliarij Italicorum, tunc superficies concaua terræ ambiens infernum erit sex leucarum. Vnde facilè poterit cavitatis inferni in medio sui continere stagnum, cuius profunditas sit vndique vnus mediæ leucæ, quanta vix vsquam est profunditas maris, & supererit adhuc mediæ leucæ vacua inter concauam superficiem terræ, & superficiem stagni. Sanè hoc spatium sufficiens erit, etiam si multitudo damnandorum centuplo maior foret. Vnde credibile est spatium inferorum minus fore. Nec obstat locus Apocalypsis: quia illi mille sexcenta stadia referri possunt ad spatium, quod impij occupabunt tempore Iudicij, quando pœna æterna per sententiam Iudicis illis irrogabitur. tantum enim spatium satis erit ad tricies mille millones hominum in terræ solo consistentium excipiendos, vt ex supputatione constat. Hæc de loci amplitudine.

Stagnū ignis
& sulphuris
apud inferos.

Duplex pœna,
sensus & damni.

Nunè dicendum de pœnis & instrumentis pœnarum. Porro 152
Doctores duplicem pœnam in damnatos statuunt, sensus & damni. Pœnam sensus vocant eam, quæ à causis extrinsecis infertur, vt à loci conditione, ab igne, sulphure, tenebris, odore terribissimo, horribilo planctu, dæmonum immanitate. Omnes isti dolores & afflictiones ab istis causis immediatè provenientes, siue in corpore, siue
in

in natura spiritali, ad pœnam sensus pertinent. Similiter tristitia animi immensa, quæ ex consideratione istorum malorum nascetur, dum assidue cogitabunt ista fore æterna, nec ullam esse spem aliquando euadendi. *Pœna damni* dicitur priuatio æternæ gloriæ & omnium bonorum quibus Beati in æternum fruuntur. Prius dicemus de ijs quæ ad pœnam sensus pertinent, postea de pœna damni. Vnde primò quaeritur, Vtrum ibi sit verus ignis. Secundo, Vtrum frigus. Tertio, Vtrum veri vermes corporales. Quarto, Vtrum tenebræ, fumus, fletus, stridor dentium. Quinto, Quomodo damnati sint dispositi apud inferos.

Quod ad Primum attinet, Calvinus, Beza, & multi Calvinistæ putant ibi non esse verum ignem, aut sulphur, aut tenebras, sed hæc omnia & alia quæ in Scripturis dicuntur de pœnis inferorum, Metaphoricè accipienda, & nihil aliud designare, quàm miserum statum impiorum; quorum miseriam totam in eo ponunt, quod apprehendant Deum sibi iratum. Hanc apprehensionem mire verbis exaggerant, vocantes eam maximè formidabilem abyssum, vt aliquid videantur dicere, eam in re ipsa inferos & veram pœnam impiorum è medio tollant, & nihil relinquant nisi vanam apprehensionem & panicos terrores. Si enim Deus nihil ipsis mali infert, parum curant ipsius iram, nec habent cur inde perturbentur aut timorem concipiant; sicut in hac vita non curarent iram ipsius, nisi putarent illum graua posse inferre supplicia, eaque re ipsa illaturum nisi resipiscant. Verum hanc eorù hæresim fusè refutat Franciscus Feuardentius lib. 14. Theomachia Calvinistica, à c. 9. vsque ad finem.

Horum ergo relicto errore, dicendum, certum esse ibi fore verum & corporalem ignem: vbiq; enim Scriptura sacra de pœnis inferorum loquens, meminit ignis, ignem inculcat & minatur, & in ipsa sententia iudicis, pœna ignis exprimitur, quod apertum est signum, esse verum ignem: quando enim aliquid Metaphoricè dicitur, non semper eodem modo exprimitur, nec iisdem verbis, sed quod vno loco dicitur per Metaphoram, alibi proprijs exprimitur verbis. Deinde, hoc igne corpora sunt vrenda; nulla ergo est ratio, cur non de vero & corporali igne loca Scripturæ intelligantur. Probat hęc sententia ex Scripturis: Matth. 25. *Disceditis à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.*

Dices: Diabolus est incorporeus, ergo ignis qui ipsi paratus est, debet esse incorporeus. Respondo, Negando consequentiam, quia non datur aliqua substantia incorporea instituta ad vrendos

Tristitia ad pœnam sensus pertinet, & quodam modo ad pœnam damni.

Quingve dubia expli- cantur.

Sententia Caluini & Beza. An ibi sit verus ignis.

Esse ignem corporeum.

Probat ex nouo Testamento.

Spiritus, sicut datur ignis corporeus ad vrenda corpora. Omnis enim substantia hoc ipso, quo est incorporea, est intelligens, & naturæ Angelicæ. Ignis autem corporeus etiam ad puniendos spiritus est aptissimus, quia diuinitus potest ibi spiritus alligari & pati dolores ex eius præsentia, sicut anima dum est in corpore, ut infra dicemus. Vnde merito ignis corporeus etiam demonibus præparatus est. Confirmatur: Quia homines qui in illum mittentur, corpore constabunt, ac proinde ipse quoque ignis corporeus esse debet; ignis enim incorporeus corporibus non congruit. Sic Matthæi 3. dicitur: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur, & infra: Congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* rursum Matth. 13. Dominus id ipsum confirmat, adhibita duplici parabola. Primò, zizaniorum. Sicut, inquit, colliguntur zizania, & igni comburuntur: sic erit in consummatione sæculi. Mittet filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis. ibi erit fletus & stridor dentium. Per scandala intelliguntur omnes illi, qui aliis sunt causa peccandi, vel imperio, ut Tyranni, vel doctrina, ut hæretici, vel consilio, ut mali consiliarij, vel exemplo, ut illi qui suo facto alios ad malum excitant vel animant. Per eos qui operantur iniquitatem, intelliguntur ceteri peccatores qui non aliis, sed sibi tantum causa peccati fuere: hi omnes tamquam zizania in fasciculos collecti, in ignem æternum mittentur. Secundò, id ipsum confirmat proposita parabola saginæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congregantis. Sicut enim piscatores, pertracta sagena in littus, seligunt bonos pisces à malis, & bonos colligunt in vasa, malos abiciunt: sic erit, inquit, in consummatione sæculi: exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus & stridor dentium. Marci 9. Si scandalizauerit te manus tua, abscide illam, honum est tibi debile introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem: vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Idem repetit bis, agens de pede & oculo. Gehennam explicat per ignem inextinguibilem; & statim repetit, vbi ignis eorum non extinguitur, ut intelligamus esse verum ignem, qui numquam possit extingui, sed semper ardeat & urat. Addit in fine: *Omnis enim igne salietur, & omnis victima sale salietur.* vbi insinuat rationem cur peccatores igne cremandi sint. sicut enim omnis victima, quæ Domino secundum præscriptum Legis offe-

offerebatur, sale aspergenda, grat & salienda, iuxta illud Leuit. 2. versu 13. *Quidquid obtuleris sacrificij, sale condies*: ita omnes peccatores, cum sint futuri veluti victima quæ iustitiæ diuinæ sacrificabitur, igne veluti sale condiendi & saliendi erunt. Comparat peccatores victimæ, & ignem sali: multis enim locis Scriptura sacra punitionem impiorum vocat sacrificium & victimam. Isaia 34. *Victima Domini in Bosra, & interfectio magna in terra Edom.* Ieremix 46. *Victima enim Domini exercituum in terra Aquilonis iuxta flumen Euphraten.* Ezechielis 39. *Conuenite, properate, concurrite undique ad victimam meam, quam ego immolo vobis, victimam grandem super montes Israël.* Sicut enim victimæ occiduntur & cremantur in honorem Dei ad peccata expianda, & iram diuinam placandam: ita tota iniquorum multitudo æterno igne cremabitur, & Deo quodammodo sacrificabitur, vt eorum peccata suppliciiis, quantum fas est, expientur, & ira diuina hac quasi satisfactione conquiescat. Rectè etiam ignis comparatur sali: sicut enim sal vim quamdam igneam habet teste S. Hilario, qua vrit & conseruat

Can. 5. in
Matthæum.

156 Eiusdem ignis, sæpè mentio fit in veteri Testamento. De æterno
nomij 32. *Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima, deuorabitq; terram cum germine suo, & montium fundamenta comburet.* Loquitur de igne qui succendetur in die iudicii, quando Dominus furorẽ suum contra peccatores declarabit: (præteritum enim accipitur pro futuro, in ore Prophetico,) qui ignis non solum terram & montium fundamenta comburet, sed etiam peccatores inuoluet, & ardebit vsque ad inferni nouissima, seu vsque ad voraginem inferiorẽ, vt habent Hebræa, *חַדְסוֹת הַיָּם וְיָבֵשׁוּ* Had sceol tachthih. Ex quibus manifestum est, ignem quo mundus exuretur & quo impij in inferno cruciabuntur, esse eiusdem rationis. Iudith 16. *Dabit ignem & vermes in carnes eorum, vt uran-*

Confirmatur
ex veteri
Testamento.

tur, & sentiant usque ad sempiternum. Similis locus est Ecclesiastici 7. Humilia valde spiritum tuum; quoniam vindicta carnis impij, ignis & vermis. Psal. 10. Pluet super peccatores laqueos, ignis, & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum. & Psal. 20. Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui: Dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. Sensus est: Eo tempore quo Dominus irasam suam declarabit, hoc est in die Iudicij, omnes inimicos suos igne inuoluet, ita vt ipii instar clibani ardeant, & mox eos ad inferos præcipitabit, vbi aeterno igne inuoluentur. *Conturbabit eos.* **וַיִּרְבֵּץ** *Ieballechem, deglutiet eos.* dicitur Dominus deglutire suos inimicos, quia faciet vt à terra deglutiantur. Hieronymus vertit, *præcipitabit eos*, quod idem est. *Et deuorabit eos ignis:* non quidem sic vt pereant, sed vt ab igne vniuersique inuoluantur, & absorpti ab igne videantur. Psal. 139. *Cadent super eos carbones, in ignem deiciet eos, in miseris non subsistent. In miseris non subsistent.* Hebr. במהמרות בל יקמו *Bemahamoroth bal iacumu, id est. In foueas profundas ne resurgant.* & ita quoque vertit Hieronymus. vbi indicatur, ignem in quem deiciuntur, esse in profundissima fouea, è qua nemo possit emergere, quæ est ipse infernus. Isaia 30. *Preparata est ab heri Topheth à rege preparata, profunda, & dilatata: nutrimenta eius ignis & ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam.* Hæc sententia à S. Hieronymo & veteribus intelligitur de loco inferorù, qui à Deo summo Rege & Iudice iam olim preparatus est diabolo & omnibus ei adhærentibus. Hic locus & profundus est, vtpote in terræ visceribus; & dilatatus, vt tot corporum sit capax. *Nutrimenta eius ignis,* nempe *sulphureus,* quem locus iste intra sua viscera continet, & *ligna multa,* damnatorum corpora, quæ instar lignorum aridorum ardebunt. Peccatores enim in Scriptura vocantur *ligna arida.* Si quæras qua vi ignis iste succendetur, responderet Prophetæ, *Flatus Domini tamquam torrens sulphuris succendens eam.* id est, vis diuina perinde Topheth seu gehennam succendet, ac si torrens sulphuris ardentis in eam isifunderetur. Idem aperte docet Tertullianus locis suprâ notatis, & S. Augustinus lib. 2. 1. De Ciuit. cap. 10. etsi dubitet de illa flamma, de qua Lucæ 16. dicitur, *Crucior in hac flamma:* tamen absolute definit, ignem infernum esse corporeum. *At gehenna,* inquit, *quod etiam stagnum ignis & sulphuris dictum est, corporeus ignis erit, & cruciabit corpora damnatorum.* S. Gregorius lib. 4. Dialogorum cap. 29. *Ignem gehenna corporeum esse non ambigo, in quo certum est corpora cruciari.* Nec obitat quodd

Ezech. 17, 24

Marci 11, 20

Lucæ 23, 31

Tertullianus

Augustinus.

Gregorius.

quod idem Gregorius lib. 19. Moral. cap. 14. dicere videatur, ignem gehennæ esse incorporeum. Est enim error Typographicus, omiſſa negatione, ita enim legendum: *At ignis gehennæ, cum non sit incorporeus, &c.* Vt bene notaui Feuardentius lib. 14. Theomachia Caluinistica cap. 13. idque manifestum est tum ex ipsius contextus discursu, tum ex eo quod dicat hunc ignem exurere reprobos corporaliter. Opponit autem hunc ignem nostro igni; quod nollet cum corporeus sit, debeat assidue foueri nouis fomentis appositis; ille verò, etsi non sit incorporeus, non debeat foueri, sed semel ab initio conditus, durat inextinguibilis. Denique eadem est omnium Scholasticorum sententia. Neque dissentit Damascenus, cum lib. 4. De fide orthodoxa cap. ultimo ait, *impios & peccatores projiciendos in ignem æternum non materiale, qualis est apud nos, sed qualem nouit Deus*, vt bene notaui Chelthoueus, & D. Thomas in 4. d. 44. q. 3. artic. 2. ad 1. non enim est *materialis, qualis est apud nos*; quia non eget assidue noua materia qua alatur, nec consumit corpora quæ vrit, nec lucet, nec extingui potest. Si Damascenus putaret esse incorporeum, diceret esse *ἀσώματον*, & *ἄσπυρον*, vel absolute *ἄυλον*. Denique cum impios corpore indutos velit in hunc ignem coniici, non potuit sentire esse incorporeum: quomodo enim corpora coniici possunt in ignem incorporeum, & ab illo vri ac torqueri? Ex his aliisque locis plurimum Scripturæ sacræ, tum sanctorum Patrum, luce meridiana clarius est, Primò, apud Inferos esse verum ignem corporeum, qualis est apud nos, (etsi alias quasdam proprietates diuina virtute sit habiturus) quo impii cruciabuntur. Secundo, Ibidem quoque esse sulphur & ignem sulphureum, patet Psal. 10. Isaia 30. Apocalypsis 14. 20. & 2. Idem confirmatur ex eo, quod Sodoma & finitimæ ciuitates igne sulphureo sint subuersæ, Genes. 19. de quibus ait S. Iudas, quod *ignis æterni pœnam sustinentes, facti sint exemplum orbi*; manifeste indicans, ignem sulphureum esse æternum: loquitur enim de pœna, quæ toti mundo fuit conspicua, quæ æterna non fuit, sed ignis sulphureus, cuius pœnam ipsi sustinebant, æternus est, quamuis non idem numero. Est etiam sulphur aptissimum punitio impiorum, tum propter vim igneam qua facile & vehementer exardescit; tum propter odoris tetri acrimoniam, quæ fœtori peccatorum congruit; tum quia suffitu in expiationibus domorum sulphur adhiberi solet, vt inquit Plinius lib. 35. c. 15. Inquinarunt peccatores domos suas, nempe animam & carnem suam,

Esse ignem sulphureum.

Sulphur aptissimum supplicio impiorum.

suam, peccando dum viverent. Vnde conueniens est, vt Deus igne sulphureo hæc domos, quantum fas est, expiet, & quodammodo sanctificet. Supplicium enim peccatorum est genus quoddam expiationis & purgationis. Huius quoque rei signum est, quod infinita vis sulphuris partim semper ardentis partim non ardentis sub terra lateat, vt ex thermis & montibus ardentibus, qui plurimi sunt per orbem, manifestum est: nam & thermæ sulphur olent, & ignes montium sulphurei sunt. Ipsa quoque fulmina, quæ iræ diuinæ sunt symbola, igne sulphureo constant, & sulphur olent. Hæc de igne & sulphure.

Verum apud
inferos sit
frigus.

Sequitur nunc, vt videamus vtrum ibi quoque sit frigus: multi enim tum ex antiquis tum ex recentioribus putant, ibi etiam esse asperissimum frigus, vt impij ex stagno ignis transferantur in stagnum niuis, & hinc vicissim rapiantur in stagnum ignis, idque perpetua quadam vicissitudine. Fundamentum huius sententiæ sunt ista verba Iob 24. *Ad nimium calorem transeat ab aquis niuium, &*

Hierony.

vsque ad inferos peccatum illius. Ita sentit sanctus Hieronymus in c. 10. Matthæi, explicans illum versiculum: *Sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam.* Duplicem, inquit, esse gehennam, *nimij ignis & frigoris, in Iob plenissime legimus.*

Beda.

Beda in Commentario illius loci Iob 24. *Quasi duas gehennas Iob dicere mihi videtur, ignis & frigoris, per quas diabolus, hereticus, & homo impius commutetur.* Hos duos secuti sunt multi alij, quos recen-

Pineda.
Augustinus.

senset Pineda in illum locum Iob, tribuitur etiam Augustino lib. De triplici habitaculo, vbi cap. 2. sic habetur: *Principalia duo sunt tormenta in inferno, frigus intolerabile, ignis inextinguibilis.* Sed verisimilius est, librum illum non esse Augustini, cum non habeatur in Ind.ulo, & stylus valde discrepet, etli Auctor sapiens & eruditus. Non solet Augustinus de huiusmodi arcanis ita absolute pronuntiare, præsertim Scripturis tam parum fauentibus. Contrarium

Non esse illi
frigus.

sententiam tenent plerique Theologi recentiores cum Dominico Soto in 4. d. 50. a. 4. & Abulensi q. 59. in cap. 25. Matthæi, quod probari potest Primò, Quia Scriptura nusquam, vbi de inferno agit, meminuit frigoris, sed tantum ignis. Secundo, Si stagnum niuis vel aquæ gelidæ apud inferos, cur diues Epulo, petit guttam aquæ ad refrigerandam linguam. Tertiò, Illa vicissitudo non esset tormentum, sed solatium: quis enim in medio ignis constitutus, non aspiret ad stagnum aquæ riuales ad extinguendum ardorem? Etiam bestia, si ambustæ incendium euaserint, se in aquas comi-

Luc. 16.

ciunt,

ciunt, vt aliàs vidimus. Quæ tò, Frigus non habet vim torquendi, sicut calor, quia inducit st̄porem, ita vt absque magno cruciatu inferat mortem, vt patet in illis qui frigore moriuntur. Quintò, Quomodo illud stagnum niuis vel aquæ immenso calore, qui ibi est, non incalescit? an fortè procul distat à stagno ignis? Quomodo tam infinita multitudo transfertur ab hoc in illud? Omitto alias rationes, quæ facillè cuius rem attentè consideranti occurrunt. Itaque verius puto, non esse ibi tale frigus. Ad locum Iob respondeo, iuxta nostram versionem esse imprecationem pœnæ temporalis in adulteros. *Maledicta, inquit, sit pars eius* (hereditas, possessio) *in terra, nec ambulet per viam vinearum*, sed in locis desertis procul ab omni amœnitate & fertilitate. *ad nimum calorem transeat ab aquis niuium*; vratur æstu & gelu, affligatur omnibus huius vitæ incommodis: & *vsque ad inferos peccatum illius*. pœna adulterij daret illi vsque ad sepulchrum, vel donec rapiatur ab inferno. Potest sic verti ex Hebræo: *Æstus & calor rapiunt aquas niuis, sepulchrum peccatores: & tunc sensus est*: Sicut terra æstuans & calor absumunt aquas niuales, ita infernus eos qui peccauerunt. Vide plura apud Pinedam.

Explicatur locus Iob.

159 Tertiò quæritur, Vtrum ibi sint vermes rodentes corpora damnatorum. Multi affirmant. quibus fauent aliquot Scripturæ loca. Iudith 16. *Dominus vindicabit in eis, in die Iudicij visitabit illos: dabit enim ignem & vermes in carnes eorum, vt vrantur & sentiant vsque in sempiternum*. Loquitur de inimicis populi Dei. Similis locus est Ecclesiastici 7. *Memento ire, quoniam non tardabit. Humilia valde spiritum tuum, quia vindicta carnis impij, ignis & vermis*. Isaia ultimo: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*. Idem ter repetitur à Domino Marci 9. Sed probabilius est, non esse ibi vermes corporales qui rodant corpora; sed nomine vermum indicari conscientia morsum & perpetuam accusationem. Ita S. Hieronymus in caput vltimum Isaia, Ambrosius in c. 14. Luca in fine, D. Thomas in 4. d. 9. q. 2. a. 3. & alij passim DD. S. Augustinus lib. 2. 1. De Ciuitate cap. 9. fusè hanc rem discutens, vtramque partem censet probabilem, magis tamen propendet in nostram sententiam. Ratio cur non videantur ibi vermes corporei ponendi, est, quia cum omnis morsus bestiarum ad dolores ac morsus ignis sit lusus, vel parui momenti, non videtur operæpretium vilissimas bestiolas nouo miraculo facerè immortales in acerrimo igne, vt hominem crucient, præsertim cum morsus vermium sit exiguus,

Vtrum ibi sint vermes corporei.

Hieronymus Ambrosius. S. Thomas. Augustinus.

guus, & molestiam potius adferat quàm acrem cruciatum. Vnde potius serpentes & dracones ponendi fuissent, si bestia aliquæ ibi ad cruciandos homines esse debebant. Verùm tantum tormentum adfert ignis sulphureus, præsertim in arcto conclusus, vt nihil vel à malleis & incudibus, vel à niue & glacie addi posse videatur. Accedit quòd, cum toties in Scriptura, dum agitur de pœnis impiorum, *ignis & vermis* coniungantur, necesse fit per *vermem* aliquid magni denotari, quod cum igne totum supplicium nobis exhibeat: hoc autem non est aliud quàm conscientia remorsus & accusatio, qui, vt notat S. Thomas rectè, dicitur *vermis*, quia nascitur de putredine peccati, & rodit animam, sicut vermis corporalis de putredine carnis, & rodit carnem. Hic in eo consistit, quòd assiduè conscientia sua ipsos accusabit & condemnabit, quòd suis peccatis æternam gloriam, quam facillè potuissent obtinere, amiserint, & æterna supplicia incurrerint. Hinc geminus dolor, qui immensa quadam acerbitate cor eorum tamquam vermes infestissimi corrodet, nimirum, quòd sua stultitia tantum bonum neglexerint, & in tanta mala se præcipitauerint. Hæ accusationes seu cogitationes, & hi mœrores, vermes sunt acerbissimi, quorum morsus est præcipuum damnatorum tormentum: plus enim illos affligit apprehensio æternitatis tanti boni sua culpa amissi, & tanti supplicij contracti, quàm solitarius ignis. Itaque nisi per vermem duplex illa cogitatio & duplex dolor inde nascens intelligatur, non plenè à Domino Marci 9. nec vsquam alibi impiorum pœna descripta erit, sed præcipua pars omissa. Nec obstat, quòd hæ cogitationes sponte videantur sequi ex ipsa sententia damnationis, quia etiam si aliquo modo sponte sequantur, tamen nisi aliquid aliud accedat, non erunt ita perfectæ ac continuæ, nec ita assidua. Vnde Deus peculiari influxu facit, vt damnati clare & assiduè ista apprehendant, nec mentem possint ab his cogitationibus euertere. quòd autem clarior est apprehensio, eò dolor erit maior, ac furor & rabies in seipos acrior. Ad testimonium Iudith respondet S. Thomas, *carnem* accipi pro anima: commodius dixisset, *carnem* phrasi Hebræa ibi accipi pro toto homine. Sensus est: Cum Dominus iudicabit orbem, & impij resurrexerint, dabit ignem & vermes in carnes eorum, id est, in ipsos carne indutos, vt vrantur igne, & sentiant vermium istorum morsum in sempiternum. Simili modo dicitur: *Vindicta carnis impij*, id est, ipsius impij carne induti, *ignis & vermis*. *Ignis* pro carne, *vermis* pro animo, cuius

Vermis est conscientia remorsus.

Vermis iste consistit in gemina cogitatione & gemino dolore.

S. Thomas.

Explicatur locus Ier. lib.

Ecl. 7.

cuius tamen dolor in carnem redundat, quia *spiritus tristis exsiccat ossa*. Simili phrasi Apostolus ad Corinthios dixit: *Nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus: foris pugna, intus timores*. Vbi *timor* ponitur pro afflictione carnis, id est hominis in carne passibili constituti. Et alibi, *Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt*, id est, homo carne passibili indutus. Omitto alias quorundam expositiones.

160 Quartò, Vtrum ibi sint tenebræ & fumus, sicut & stridor dentium. Respondeo, hæc omnia ibi sine fine affluere. De tenebris habemus Iob 10. ubi infernum vocat *Terram miserie & tenebrarum, operam mortis caligine, ubi sempiternus horror inhabitat*. Ecclesiastici 21. *Via peccantium complanata lapidibus, & in fine illorum inferi, & tenebra, & pœna*. Matthæi 8. *Fily regni* (Iudæi increduli) *eiicientur in tenebras exteriores, ibi erit sicutus & stridor dentium*. Hic infernus per tenebras exteriores denotatur. Idem repetitur Matthæi 22. & 25. Vocantur *exteriore*, quia sunt extra locum conuiuij, & totum regnum Sanctorum. 2. Petri 2. *Quibus caligo tenebrarum reseruat*. Loquitur de seductoribus. Merito priuantur omni luce corporali, qui lucem spiritalem & diuinam contempserunt. Nec obstat quòd ibi erit ignis: quia ignis sulphureus parum lucet, & ea ipsa lux non læta sed pallida & incertitia plena; *suòq; repercussu* (teste Plinio) *pallorem dirum presentibus suffundit*. Has tenebras augebit atra nebula seu fumus sulphureus, quo omnia erunt plenissima. Vnde Apocal. 14. *Et fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum*. Idem repetitur Apocal. 19. non tamen assidue nouus fumus ascensus est, sicut apud nos, sed sicut materia eius, nempe sulphur, numquam consumetur; ita nec fumus ipse, sed semper conferuabitur, & semper ascendet, & sursum tendet quantum poterit. Credibile etiam est, eodem fumo ingentes excitandos procellas, de quibus Psal. 10. *Ignis, & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum*. & in Epistola Iudæ, quibus *procella tenebrarum seruata est*, nempe cum sursum tendens, vndique à summis inferorum partibus repelletur. his vehementius exardescet ille ignis. Isa. 30. *Flatus Domini, sicut torrens sulphuris, succendens eam*. Erit etiam ibi *suetus*, gemitus, & ululatus immanis, absque tamen lacrymarum effusione, vt docet S. Thomas d. 50. q. 3. a. 3. quia non fiet humorum resolutio. cuius ratio est, non quia absque motu cæli, (qui tunc cessabit) nulla poterit fieri alteratio, vt ipse existimat: sed quia Deus non permittet corpora dissolui, vt semper patiantur.

De tenebris,
fumo, sicut,
&c.

Tenebra ex-
teriores.

Lib. 35. c. 15.

S. Thomas.

queant. Neque ad fletum requiritur lacrymarum effusio, sed sufficit ea oris, oculorum, & totius vultus perturbatio ac dissolutio cum eiulatu & vociferatione, quæ in amarissimè & flentibus esse solent. *Fletus* iste index erit summæ tristitiæ, *stridor dentium* summi doloris, quem sentient ex igne. Sicut enim sunt duæ partes præcipuè afflictionis damnatorum, nempe summa tristitia animi, ex apprehensione tanti boni amissi & tanti mali contracti; & summus dolor corporalis, ex igne & aliis causis externis: ita quoque duplex est signum externum huius afflictionis, *fletus* & *dentium stridor*. Illa duo indicavit Dominus per *vermem* & *ignem*: hæc verò cum ait, *ibi erit fletus & stridor dentium*.

De fin & dispositione damnatorum.

Apoc. 10. Omnes erunt in stagno ignis & sulphuris.

Supereft vè aliquid dicamus de dispositione & situ damnatorum. Quidam ponunt ibi vastissima spacia, quæ ad multas leucarum centurias extendantur, per quæ damnati raptentur & discurrant. sed nihil opus est tanta loci amplitudine, vt supra ostensum: nam ex Apocalypsi constat, omnes mittendos in stagnum ignis sulphurei. sic enim ibi habetur: *Qui non inuentus est in Libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis*, nempe sulphurei, vt patet ex antecedentibus & sequentibus. Dicitur *stagnum* ratione materiæ liquidæ, nempe sulphuris liquati & ardentis. Itaque omnes erunt in hoc stagno. Idem patet ex cap. 21. vbi dicitur: *Timidis autem, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololâtris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure: quod est mors secunda*. Hic omne genus peccatorum addicitur stagno sulphureo. quare cum multa millia millionum ibi futura sint, non poterunt in illo stagno seorsim disponi, (opus enim esset plusquam centum leucis:) sed necesse erit alios super alios coaceruari, sicut cum magna copia oisciculorum vel fabarum in ardenti oleo frigitur. hoc etiam est conueniens diuersitate peccatorum, vt quod quisque grauius peccauit, eò sit profundior in stagno, & grauiore prematur pondere incumbentium: quò minus grauius, eò minus sit depressus, & minori pondere grauetur. Idem confirmatur ex aliis Scripturæ locis. Ecclesiastici 21. *Stuppa collecta synagoga peccantium, & consummatio illorum flamma ignis*. Collecta quia instar stuppæ in cumulum colligentur, & paterfamilias Matth. 13. iubet zizania colligi in fasciculos ad comburendum. Isa. 24. *Congregabuntur in congregatione vnus fascis in lacum: & claudentur ibi in carcere: & post multos dies visitabuntur*. Loquitur de damnatis, quos dicit in vnum colligendos, & instar vnus fascis

fascis in lacum inferni mittendos, vnde numquam sint exituri, sed quantumvis multum temporis accipias, adhuc eorum poenam (hoc enim designat illud *visitabuntur*) duraturam. Rursus Isaia 30. comparantur *lignis multis, seu aceruo ingenti lignorum ardentium*. Quod si hoc stagnum ponatur in centro, (quod supra verisimilius esse diximus) etiam ex hoc capite, necessarium erit alios super alios accumulari, quia nullum habebunt fundum cui assistant, vt bene notauit Sotus d. 45. a. 2. recteque illud stagnum dicitur *abyssus inferorum*, quia fundo carebit. De magnitudine huius stagni supra diximus, abunde satis magnum esse, si diameter sit vnius leucae seu 20000. pedum, sic enim ambitus erit trium leucarum. Tale stagnum facile capiet omnia damnatorum corpora, ita vt omnia in stagno esse possint. tanto tamen corporum accessu non parum vindique intumescet, dilatabitur & eleuabitur, iuxta illud Isaia 5. *Dilatauit infernus animam suam*, id est seipsum vel stagnum suum, quod est veluti anima eius, vt pote praestantior pars, ac veluti medulla, & intima viscera. Totum hoc stagnum cum omnibus corporibus iniectis ardebit, eritque tota illa iniquorum congeries ardens tamquam victima Domino & holocaustum pro peccato, quod sacrificium numquam complebitur, sed semper peragetur coram Domino & omnibus Sanctis, sicut ipsum peccatum semper expiabitur, & numquam erit expiatum. Hinc non solum ignis foris applicabitur corporibus vt suo contactu cruciet, sed ipsa etiam corpora ardebunt, sicut in holocaustis fieri solet. Insinuat Isaia 30. *Nutrimenta eius (Topheth) ignis & ligna multa: sicut Domini sicut torrens sulphuris, succendens eam. Ligna illa non sunt aliud quam corpora iniquorum, qui fuerunt ligna arida. Hinc peccatores comparantur arbori infructuosa excidendae & in ignem mittendae, & stipulae collectae, & fasciculis zizaniorum, quae omnia igni iniecta ardent. & Psal. 20. Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui, nimirum vt ardeant sicut ligna in clibano. Deurabit eos ignis. Omnia ista aperte indicant ipsos arduros instar materiae quae accenditur. Vnde stagnum sulphuris ardentis non tam erit necessarium vt igne torqueantur, quam vt in poenis suis sepeliantur, iuxta illud, *Sepultus est diues in inferno*. ita vt nullum eis possit extrinsecus accedere refrigerium, nec possint aliquid leuaminis accipere a libera respiratione vel clamore, qui in magnis tormentis naturaliter adhiberi solet ad doloris aliquantulum solatium. Huc referri potest, quod Regum 2. in Cantico Annae dicitur: *Impij in**

Magnitudo
huius stagni.

Mat. 3. & 7.
Lucæ 3.
Eccli. 21.
Matth. 23.

Lucæ 6.

tenebris conticescent. quod intellige de ijs, qui profundius demersi erunt: qui enim saltem capite extabunt, clamare poterunt, quales forte erunt, qui minus grauius peccarunt. Quod si omnes ita demergantur, vt nullus supernè extet, compescuntur omnes clamores, & omnes blasphemiarum vocales, eritque ibi magnum silentium: quod non parum augebit ipsorum tormentum, dolore intus faciente, nec valente per vocem erumpere. Hæc de pœna sensus.

Pœna damni. Pœna damni consistet in priuatione æternæ gloriæ, & omnium bonorum ac gaudiorum quibus Beati fruuntur, vel quæ aliquo modo possidebunt. Damnum hoc duplici ratione est infinitum; tum quia est amissio boni infiniti, tum quia durabit in infinitum. Hinc sequetur immensa quædam tristitia, quam ex consideratione tanti damni concipient. Sicut enim gaudium quod Beati ex possessione sempiterna tantorum bonorum percipient, erit ineffabile, ita tristitia quam damnati percipient ex æterna priuatione eorundem bonorum, ineffabilis erit, ad cuius augmentum non parum faciet ea consideratio, quod illa bona facile potuerint obtinere, & sua culpa amiserint.

Triplex afflictio in damnatis. Itaque generatim triplex erit afflictio in damnatis. Primò, Erunt summi dolores sensuum, totiusque corporis interioris & exterioris. Secundò, Erit summa animi tristitia ex consideratione tantorum malorum in quæ inciderunt. Tertiò, Erit summa tristitia ex consideratione bonorum quæ amiserunt, supra omnem autem modum affliget illos consideratio æternitatis, & quod nullo vquam tempore horum malorum erit finis, vel aliqua saltem mitigatio. Hinc sequetur desperatio, furor, & maledictio, qua & seipsos, quod sibi tantorum malorum causa fuerint, & Deum qui ipsos condidit, & parentes qui genuerunt, & dæmones qui seduxerunt, & socios qui allexerunt, & omnem creaturam maledicent.

Consideratio æternitatis maximè augebit tristitiam.

CAPVT XXV.

De pœnarum æternitate, & quâ ratione iuste pro vno peccato mortifero Deus infligat pœnas æternas.

Quatuor articuli Fidei maximè difficles.

QUATVOR sunt mysteria nostræ sanctissimæ fidei maximè difficles: creditu menti humanæ; mysterium Trinitatis, Incarnationis, Eucharistiæ, & æternitatis suppliciorum. Vnde plurimæ circa hæc fuerunt, & adhuc sunt hæreses. Quam ob causam diuina quoque